**CZU: 343.63/.69:343.6(478)(094.5) DOI: 10.5281/zenodo.7352645**

# RAPORTUL DE EXPERTIZĂ GRAFOSCOPICĂ: PARTICULARITĂȚI DE REDACTARE ŞI APRECIERE

**COSTEA Mihai**,

doctorand, Universitatea Liberă Internaţională din Moldova,
Asociaţia Pentru Apararea Prezumţiei de Nevinovaţie, Adevarului Judiciar, Reintegrarea în Muncă si Societate a foştilor deţinuti si a persoanelor cu nevoi speciale (România), Preşedinte
ORCID: 0000-0002-6972-503X

*The author of the present work analyses the notion and the structure of the forensic expertise report, the particularities of the graphological expertise report, in particular, taking into account the present penal-processual legislation of the Republic of Moldova and the judicial practice regarding the judicial expertise of the handwriting and signature. He brings arguments in favour of a legislation suggestion of improving and optimisation of the graphological expertise report and its evaluation by the criminal investigation authority and the judge.*

**Keywords:** graphological expertise, expertise report evaluation.

Privit la general, raportul de expertiză judiciară prezintă o comunicare în scris cu privire la mersul şi rezultatele cercetării obiectelor expertizate şi a răspunsurilor în formă de concluzii la întrebările puse în faţa expertului. Acest document prezintă o varietate de probă în procesele judiciare, care nu deţine prioritate faţă de alte dovezi adunate pe cauza dată. Totodată, în comparaţie cu alte probe, raportul de expertiză posedă anumite trăsături, determinate de esenţa şi specificul lui, şi anume:

- acesta se redactează la finele unor cercetări bazate pe folosirea cunoştinţelor specializate;
- cuprinde cunoştinţe deductive şi nu informative, precum, spre exemplu, depoziţiile unor persoane
- participanţi ai procesului judiciar.

Deci, raportul are însemnătate probantă doar prin prisma deducţiilor, concluziilor la care a ajuns expertul ca urmare a cercetărilor efectuate. În depoziţiile unor martori şi altor subiecţi ai procesului sunt fixate doar faptele percepute nemijlocit de către aceştea. Raţionamentele lor cu privire la evenimentele percepute nu au importanţă probantă.

Prin urmare, doar expertul judiciar poate fi subiect şi totodată sursă de cunoştinţe deductive cu valoare probantă în cauzele judiciare.

În ce priveşte raportul de expertiză a scrisului şi semnăturii, acesta, la fel ca şi oricare alt raport de expertiză judiciară, prezintă un document procesual ştiinţifico-aplicativ. Indicile specific care asigură autenticitatea acestuia este veridicitatea concluziei bazată pe anumite date ştiinţifice specializate. De aici şi

noţiunea de expertiză judiciară, definită uneori controversat, în literatura de specialitate – ca ”cercetare ştiinţifică” [1, p.5]. Această afirmaţie, credem, este adevărată doar în sensul că, pentru soluţionarea întrebării, expertul foloseşte date ştiinţifice specializate, aplică metode de cercetare similare cazurilor rezolvării unor chestiuni de natură pur ştiinţifică. Însă, este la fel adevărat că, efectuarea expertizei se deosebeşte de cercetarea ştiinţifică, aceasta din urmă fiind axată pe dezvăluirea unor legităţi, tendinţe de dezvoltare a unui oarecare fenomen, de elaborare a unor metodici de soluţionare a problemelor expertale. Cercetarea de expertiză nu-şi pune în sarcină atare obiective. Prof. R.Belkin scrie, în legătură cu aceasta: ”Procesul de cercetare a probelor de către ei (experţi – M.C.), cu toate că poate fi desfăşurat cu ajutorul unor mijloace tehnico-ştiinţifice, nu prezintă în sine explorare ştiinţifică şi nu poartă caracter ştiinţifico-investigativ [2, p.158]. Acelaşi gând îl observăm şi la cercetătorul A. Şleahov (a.1972): ”Cunoaşterea expertală... la fel ca şi cea a anchetatorului, judecătorului, precum şi a oricărei percepţii teoretice se realizează după aceleaşi principii, după natura sa gnoseologică ea fiind ştiinţifică, cu toate că se deosebeşte de ultima prin forma sa procesuală, într-o anumită măsură şi prin metodele şi mijloacele folosite şi, ceea ce este esenţial, - sarcina acesteia nu urmăreşte descoperirea legităţilor generale şi a tendinţelor” [3, p.20].

Prin urmare, expertul doar foloseşte în anumite cazuri legităţile scoase deja în evidenţă de ştiinţă, metodicile elaborate pe baza acestora. Însă, dacă legităţile necesare încă nu sunt cunoscute, dacă metodicile şi protocoalele de soluţionare a problemelor formulate încă nu sunt elaborate, a completa acesat gol în procesul de efectuare a expertizelor concrete, nu este cu putinţă, altfel spus, expertul nu este în drept să formuleze concluzii în astfel de cazuri.

O părere de opoziţie în acest sens expune prof. A.Dulov. El consideră că, dacă specialistului i se înaintează întrebări care anterior nu puteau fi soluţionate, inclusiv şi din lipsa unei metodici aprobate de organisme competente privind examinarea acestei probleme, ”acest lucru nu-l eliberează pe expert, de altefel, ca şi pe oricare alt cercetător ştiinţific, de obligaţia de a face tot posibilul pentru elaborarea metodicii respective de investigaţie, realizând în acest sens, experimente şi alte lucrări necesare”... ”experţii judiciari sovietici... transformă aproape fiecare expertiză într-un proces ştiinţific creativ” [4, p.68].

O astfel de abordare este greu de acceptat, întrucât oricare metodici (algoritmi de cercetare) pot fi create de către expert nu în rezultatul unor observări şi studii izolate (de o singură dată) într-un caz concret, dar în procesul de generalizare a rezultatelor multiplelor experimente, observaţii, într-un mod sistematic şi planificat. Este indiscutabil faptul că practica expertală are o mare importanţă pentru dezvoltarea ştiinţei expertizei judiciare. Întrebarea este dacă rezultatele cercetării (experimentului) efectuate în cadrul realizării unei expertize concrete,

(când această problemă nu a mai fost anterior supusă investigărilor), să fie puse la baza formulării de concluzii în același caz de expertiză? În opinia noastră – lucru periculos de admis, întrucât generalizarea științifică nu este încă făcută, iar rezultatul obținut în cadrul experimentului de expertiză se poate dovedi a fi întâmplător, ne având caracter de legitate.

Legislația procesual penală contemporană conține norme speciale consacrate cuprinsului raportului de expertiză (alin (4) art.168 CPP al României; alin (2) art.151 CPP al R.Moldova). Însă mai deplin conținutul raportului, în opinia noastră este expus în art.37 a secțiunii a 5-a a Legii R.Moldova nr.68/2016 [5], ce cuprinde aspecte generale (forma scrisă, dactilografiată, în limba română), precum și cerințe față de toate părțile raportului.

Regulilor generale de alcătuire a rapoartelor de expertiză, inclusiv și a celor grafoscopice este consacrată multă literatură [6]. Este unanim acceptată structura tripartită a raportului expertului grafoscopist: partea introductivă, partea descriptivă și concluziile. O astfel de compartimentare oferă actului în cauză caracter logic, armonios, reflectând corect legătura dintre etapele distincte ale activității de expertiză și fixarea lor documentală. Toate părțile raportului conțin puncte de sprijin pentru ca organul de urmărire penală și instanța de judecată să stabilească în cadrul aprecierii acestuia însușirile probatorice necesare: admisibilitatea, pertinența, concludența, utilitatea și veridicitatea [7, art.101], toate acestea aflându-se într-o anumită relație reciprocă ceea ce determină și analiza lor ierarhico-structurală.

Proprietatea admisibilității este una fundamentală, deoarece în lipsa ei, dispare necesitatea în relevarea celorlalte. Dacă fapta stabilită prin mijlocirea expertizei nu are tangență cu cauza și obiectul litigiului, problema importanței probante a raportului de expertiză de îndată decade.

Proprietatea pertinenței se stabilește după ce s-a soluționat pozitiv întrebarea despre admisibilitatea raportului de expertiză. Ea oglindește legătura dintre conținutul raportului și circumstanțele care necesită a fi probate în cauza dată. După ce s-a rezolvat pozitiv întrebarea despre admisibilitate și pertinență, se poate trece la aprecierea concludenței care, într-un fel sau altul determină soluția, influențând luarea deciziei finale. Aceste trei proprietăți sunt cele de bază, fără de care nu există proba ca atare, întrucât problema utilității probei poate fi invocată doar dacă avem această probă.

Prin veridicitate trebuie să se înțeleagă justețea, probitatea cunoștințelor, autenticitatea cărora nu suscită îndoieli. Veridicitatea raportului de expertiză include, în primul rând, corectitudinea și temeinicia științifică, adică caracterul lui convingător. Prof. D.Voinea scrie, pe bună dreptate, că: „Temeinicia științifică a unui raport de expertiză este rezultanta unei serii de condiții de fond ale

metodologiei de lucru adoptate de expert în efectuarea lucrării ce i se solicită” [8]. Este evident că stabilirea veridicităţii (corectitudinii) raportului se referă la concluziile lui. Cât priveşte temeinicia şi argumentarea raportului, acestea se regăsesc în diversele părţi ale acestuia, ce cuprind tezele respective de sprijin. De aceea, având în vedere că pentru o scurtă analiză a temeiniciei ca componentă a veridicităţii, este necesar a examina toată structura raportului, în cele ce urmează ne vom opri doar la punctele de sprijin ale acestor părţi, inclusiv şi la concluziile din partea a treia a raportului de expertiză. Aceasta ne va permite să înţelegem mai profund şi interdependenţa, valoarea acestor proprietăţi a raportului.

În cadrul studuerii părţii introductive, semnificative sunt tezele ce se referă la subiectul şi obiectul cercetărilor, sarcinile expertizei, obiectele de comparaţie şi alte materiale ale cauzei prezentate expertului. Dincolo de aceasta, pentru ordonator, în opinia noastră, trebuie să fie importante şi aspectele incluse în art.36 din Legea RM nr.68 din 14.04.2016 care statuează că, raportul de expertiză *este valabil* dacă sunt respectate cumulativ anumite condiţii: ”a) laboratorul în care a fost efectuată expertiza judiciară este autorizat şi actul de autorizare este valabil; b) cercetările au fost efectuate pentru specialitatea de expertiză judiciară pentru care laboratorul este autorizat; c) expertiza a fost efectuată prin metode şi proceduri aprobate; d) expertiza a fost efectuată cu aparataj standardizat; e) expertiza a fost efectuată de un expert judiciar inclus în Registrul de stat al experţilor judiciari sau de către o persoană recunoscută în calitate de expert judiciar în procesul respectiv de către ordonatorul expertizei” [9].

De observat însă că, în următorul articol (art.37) a acestei Legi, întitulat *Forma şi conţinutul raportului de expertiză* nu se solicită astfel de date, indicate mai sus, ceea ce trezeşte nedumeriri, întrucât lipsa lor nu oferă posibilitate ordonatorului de a evalua în acest sens, valabilitatea raportului respectiv din punctul de vedere al aspectelor indicate. De aceea, propunem modificarea prin suplimentare a punctului a) şi punctului g) al alin.(2), art.37 al Legii nr.68/2016, după care, punctele respective a acestui aliniat vor avea următorul conţinut: *În partea introductivă* a raportului de expertiză se indică: a) denumirea şi adresa juridică a instituţiei publice de expertiză judiciară sau a biroului de expertiză judiciară ***şi dacă acesta este autorizat***; ... g) datele expertului sau ale experţilor participanţi la efectuarea expertizei (numele, prenumele, numărul licenţei, specializarea în care este calificat, gradul de calificare, precum şi, dacă este cazul, gradul ştiinţific, specialitatea deţinută şi vechimea în muncă în calitate de expert judiciar în specialitatea respectivă şi ***dacă acesta este inclus în Registrul de stat al experţilor judiciari***)...

Din cele menţionate mai sus, observăm că partea introductivă cuprinde date despre expert ce îl caracterizează ca specialist, după care organul de urmărire penală şi instanţa de judecată îşi pot crea o imagine despre competenţa expertului

– aspect ce facilitează stabilirea veridicității raportului. Aici însă trebuie notat că, în instituțiile publice de expertiză judiciară, conducătorul acesteia încredințează, de regulă, efectuarea expertizei doar angajatului, atestat în efectuarea genului respectiv de expertiză și care deține o anumită experiență în această specialitate.

Mai mult, în conformitate cu art.40 al Legii R.Moldova nr.68/2016, calitatea de expert judiciar poate obține persoana care întrunește anumite condiții: ”a) este cetățean al Republicii Moldova; b) cunoaște limba română; c) are capacitatea de exercițiu deplină; d) are diplomă de studii superioare de licență sau echivalentul acesteia în specialitatea pentru care solicită calificarea de expert judiciar; pentru obținerea calității de expert judiciar în domeniul expertizelor judiciare criminalistice – diplomă de studii superioare de licență sau un act echivalent acesteia și certificatul de calificare în specializarea respectivă; f) a efectuat un stagiu profesional în specialitatea de expertiză pentru care solicită calificarea de expert judiciar; g) este apt din punct de vedere medical pentru exercitarea atribuțiilor de expert judiciar în specializarea pentru care solicită calificarea de expert judiciar; h) nu are antecedente penale; i) are reputație ireproșabilă; j) a susținut examenul de calificare” [10].

Prin urmare, datele despre studii, specialitea, gradul științific, vechimea în muncă a expertului ș.a., care urmează a fi expuse în raport și comunicate ofițerului de urmărire penală și instanței de judecată, prezintă suport pentru aprecierea indirectă a competenței acestuia. O importanță deosebită în acest caz o deține vechimea în muncă a expertului-grafoscopist, întrucât activitatea lui este una din cele mai complexe în rândul multiplelor preocupări expertale din clasa celor criminalistice și, factorul subiectiv în astfel de situații (se are în vedere acumularea de experiență în munca cu un anumit gen de obiecte) deține însemnătate decisivă la soluționarea întrebărilor formulate în fața expertului.

Informațiile aduse în raportul de expertiză grafoscopică despre *obiectul expertizei*, ordonatorul le apreciază de pe pozițiile dacă acestea se referă la obiectele de cercetare de către persoanele ce dețin o anumită specialitate expertală și, de regulă, sunt evidente. Caz aparte prezintă doar expertiza judiciară grafoscopică a documentului prezentat nu în original, dar în copie. Referitor la posibilitățile acestui gen de examinare grafoscopică trebuie subliniat doar că, prezentarea la expertiză în calitate de obiect scriptural un document în copie totdeauna va suscita organului de urmărire penală și instanței de judecată atenție sporită.

Date cu privire la *sarcina expertului* sunt cuprinse în întrebările din partea introductivă a raportului. Familiarizându-se cu ele, ordonatorul stabilește: esența și volumul sarcinei ce se conțin în ele; concordanța acestei sarcini cu cea indicată în actul de dispunere a expertizei; concordanța sarcinei cu datele despre competența

expertului; corespunderea sarcinei pusă în faţa expertului celei real îndeplinite.

Este ştiut că, de cele mai multe ori, întrebările din ordonanţă (încheiere) puse în faţa expertului se reproduc textual în partea introductivă a raportului, cu rezerva că, în cazul unor inexactităţi în formularea lor de către ordonator, expertul poate modifica cu acordul ordonatorului redacţia întrebării, păstrând neschimbată esenţa şi volumul sarcinei. Acest lucru poate fi observat din următorul exemplu: *Într-o cauză penală, în care s-a dispus o examinare grafoscopică a unei recipise de restituire a datoriei de 8000 euro, în ordonanţa sa, anchetatorul a formulat următoarele întrebări: 1). ”Recipisa în original din cauza civilă nr.2-1837/2013, a fost întocmită de către C.A., locuitor r. Străşeni, satul Cojuşna sau de altă persoană?; 2). ”Dacă toate cuvintele şi datele, inclusiv semnătura din recipisa sus indicată, au fost întocmite de către C.A, locuitor r. Străşeni, satul Cojuşna sau de altă persoană?*

Observăm că întrebarea a doua, de fapt, are acelaşi sens şi conţinut cuprins în prima întrebare, de aceea expertul a cumulat aceste două întrebări în una, formulând o singură întrebare: dacă textul manuscris şi semnătura de pe recipisa în litigiu din 30.09.2010 de 8000 de euro sunt executate de către C.A.? [11].

Oricum, în astfel de situaţii ordonatorul confruntă reciproc formularistica întrebărilor din ordonanţă (încheiere) şi din partea introductivă a raportului pentru a stabili dacă nu s-a modificat esenţa sarcinei sau volumul ei. Nu rareori însă, experţii reformulează întrebările din actul de dispunere fără a le reproduce textual în raport ceea ce, în opinia noastră, este incorect [12].

În astfel de cazuri organul de urmărire penală sau instanţa sunt lipsite de posibilitatea de a verifica după cuprinsul raportului dacă s-a modificat sau nu esenţa întrebării.

Aici însă, sunt necesare şi alte precizări. Refacerea esenţei sarcinei expertului în direcţia îngustării volumului trebuie apreciată ca inadmisibilă. Totodată, modificarea sarcinei de expertiză în direcţia extinderii esenţei şi volumului, credem posibilă în contextul realizării dreptului expertului la iniţiativă, prevăzut de p. c), alin (1) al art.51 al Legii RM nr.68/2016, dar şi de p.4 alin (5) al art.88 CPP RM care prevede că, expertul poate ”să prezinte concluzii nu numai referitor la întrebările puse, ci şi la alte circumstanţe ce ţin de competenţa sa şi care au fost constatate în urma investigaţiilor efectuate” [13]. Şi experţii occidentali fac referire la acest drept, însă pun la îndoială exercitarea acestuia în cauzele civile [14, p.227]. Pe bună dreptate, în cazul în care obiectul expertizei este omul, sănătatea lui psihică sau fizică, această iniţiativă a expertului, privită prin prisma asigurării drepturilor omului, ar fi o imixtiune nejustificată în sfera privată. Savanţii procesualişti menţionează că protecţia drepturilor acuzatului ţine atât de reprezentarea acestuia, cât şi de efectuarea acţiunilor procesuale care pot aduce atingere drepturilor sale [15, p146].

În acest context trebuie notat că, nu rareori expertul își formulează din propria inițiativă o nouă întrebare pentru a-și ușura soluționarea problemei înaintată de ordonator. Spre exemplu, în cadrul efectuării unei expertize grafoscopice concrete, dispusă cu scopul de a determina autenticitatea unei semnături, expertul se confruntă cu anumite dificultăți în rezolvarea întrebării respective legate de caracterul simplist al semnăturii, inscripții scurte, gradul de informativitate foarte redus al acestora.

În astfel da cazuri expertul, din inițiativă proprie își pune o nouă întrebare cu privire la titularul inscripțiilor însoțitoare ale acestei semnături, dacă asemenea inscripții există. *Într-o cauză penală, prin ordonanța ofițerului de urmărire penală se cerea stabilirea dacă semnătura pe două certificate de salarizare emană de la titularul ei C.A. Expertul, în argumentarea concluziei categorice pozitive, din inițiativă proprie a examinat în plan comparativ și înscripțiile însoțitoare ale acestora (data, luna, anul semnării de către titular a certificatelor în cauză), dat fiind materialul grafic sărac cuprins în aceste semnături* [16].

În situația expusă, credem că datele faptice obținute din inițiativa expertului constiuie mijloc de obținere a răspunsului la întrebarea principală și, în virtutea acestui fapt, trebuie considerate pertinente. Oricum, aprecierea acestor date de către ordonator trebuie făcută în contextul aprecierii personalității expertului, dacă rezolvarea problemei din inițiativa proprie ține de competența lui. Determinarea executorului unei semnături este ieșită din competența unui expert ce deține licență în expertiza tehnico-criminalistică a documentelor. Și invers, un specialist grafoscopist nu poate să formuleze concluzii care țin de domeniul cercetării tehnico-criminalistice a documentelor.

*Într-o cauză civilă, se cerea a se stabili dacă semnătura de pe un contract de fidejusiune este executată de titularul ei G.I.? Expertul formulează concluzia că semnătura prezintă o imagine –imitație de semnătură aplicată cu mijloace tehnice de copiere-multiplicare (scanarea prealabilă a semnăturii autentice a cet.G.I., procesarea ei la calculator și întipărirea ulterioară pe documentul litigios cu aparatul tip imprimanta Inkget-color).* Din concluzie observăm că, semnătura contestată este nu altceva decât un fals tehnic de semnătură, adică a fost rezolvată o întrebare ce ține de expertiza tehnico-criminalistică a documentelor. În fapt, expertul și-a depășit competența întrucât licența lui ține doar de domeniul grafoscopic [17]. În situația dată expertul urma să ceară, în opinia noastră, conform p.f) al art.51 *Drepturile expertului judiciar* al Legii RM nr.68/2016, dispunerea unei expertize complexe, pentru a fi implicat în rezolvarea acestei probleme un specialist în ramura expertizei tehnico-criminalistice a documentelor, întrucât se pune la îndoială valabilitatea raportului. Pe de altă parte, acesta este un drept și nu o obligație. În linii mari, aici se întrevede o problemă mai largă.

Ce se are în vedere? Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice elaborată în cadrul CNEJ (cod: MT – 4.01), în p.7 prevede ca, înainte de examinarea propriu-zisă a semnăturii/scrisului expertul este obligat să realizeze o serie de verificări, inclusiv şi cu privire la modalitatea de realizare a scrisului/semnăturii – dacă este executat în original sau prin intermediul copiatorului sau prin alte genuri de reproducere a documentelor etc. [18]. Deci, în fapt, cercetarea grafoscopică propriu-zisă este precedată de o examinare tehnico-criminalistică a obiectului litigios care necesită cunoştinţe, abilităţi din alt domeniu – tehnico-criminalistic al documentelor. Soluţia acestei probleme, credem, ar fi următoarea: urmează a recunoaşte necesitatea oferirii experţilor respectivi a unei singure licenţe pentru două specialităţi împreunate, cu un eventual titlu generalizat "*Cercetarea criminalistică a documentelor*". Comisia de calificare şi evaluare a MJ RM, în opinia noastră, va trebui să includă în problematica examenelor de calificare întrebări ce ţin concomitent de ambele specialităţi – grafoscopie şi examinarea tehnică a documentelor.

În altă ordine de idei, revenind la problema aprecierii raportului de către ordonator, trebuie spus că sarcina pusă în faţa expertului cuprinsă în întrebările din actul de dispunere a expertizei, organul de urmărire penală/judecătorul o va corela cu concluziile expertului pentru a se convinge că răspunsurile acestuia corespund întrebărilor formulate. Dacă întrebarea pusă expertului grafoscopist presupune o sarcină identificatoare ce necesita o cercetare comparativă, în partea introductivă a raportului obligatoriu trebuie descrise materialele respective – modelele de scris şi semnătură. Anchetatorul/judecătorul în aspect apreciativ elucidează dacă expertul a avut la îndemână suficiente materiale pentru efectuarea expertizei şi dacă mostrele respective au fost folosite pe deplin de către expert. În cazul, în care în partea introductivă a raportului există date care denotă că expertul în cursul investigaţiilor sale a dispus doar de o singură varietate de modele, în loc de toate trei necesare (libere, experimentale şi convenţional libere), atunci pot apărea îndoieli rezonabile în suficienţa lor pentru justa soluţionare a întrebării, ceea ce se va reflecta negativ şi asupra concluziei.

Desigur, aici trebuie analizată activitatea expertului în acest sens, dacă el a considerat satisfăcătoare cantitatea şi calitatea scriptelor de comparaţie, dacă a iniţiat demersuri către ordonator cu privire la obţinerea de mostre suplimentare şi dacă aceste iniţiative au fost îndeplinite etc. Oricum, trebuie spus că, faptul prezenţei unor indicii precum că la dispoziţia expertului au fost prea puţine mostre de comparaţie sau doar un singur gen de astfel de piese, nu poate fi interpretat univoc, în sensul de bănuială privind veridicitatea concluziilor expertului.

În acest context şi în altă ordine de idei, trebuie subliniat că veridicitatea raportului de expertiză, adică corectitudinea şi fundamentarea lui riguroasă este

asigurată și de temeinicia științifică a domeniului respectiv de expertiză judiciară. Aici însă, credem că, organul de urmărire penală și judecătorul, în cadrul aprecierii unui raport de expertiză grafoscopică, nu trebuie să mai simtă nevoia de a medita asupra fundamentării științifice a metodicii efectuării expertizei, aprobată de organismele metodico-științifice ale CNEJ de pe lângă MJ RM. În acest caz, doar justețea aplicării unei anumite metodici într-o situație aparte poate fi obiect de examinare a ordonatorului în activitatea de apreciere a raportului de expertiză grafoscopică. De aici și cerințele Legii RM nr.68/2016 față de partea descriptivă a raportului, în care expertul este obligat să indice metodica folosită și posibilitățile ei, sursa unde aceasta este publicată și alte informații prevăzute de legea în cauză. Principiile de bază pe care se sprijină în activitatea sa expertul sunt obiectivitatea și plenitudinea cercetărilor, care îl obligă să aplice acele mijloace și metode, acreditate de organisme competente care vor permite să rezolve sarcina de expertiză.

În partea finală a raportului de expertiză sunt expuse concluziile expertului, care cuprind răspunsurile la întrebările formulate de către ordonatorul expertizei și trebuie să fie concrete, clare, logice, plauzibile [19, p.317]. Deci, răspunsurile la întrebările organului de urmărire penală (instanței) se formulează exact, fără a permite interpretări echivoce. Raportul de expertiză este semnat de expertul care l-a întocmit, aplicîndu-se ștampila acestuia pe fiecare pagină și pe toate anexele acestuia.

În concluzie, trebuie menționat că imaginea definitivă a valorii probante a raportului de expertiză grafoscopică se cristalizează cu luarea în considerare nu numai a rezultatelor activității apreciative a ordonatorului dar și prin prisma comparării cu alte probe acumulate la dosar.

**Referințe:**

1. Ghid de expertize judiciare. Coord. M. Gheorghiță. Chișinău:”Angela Levința”, 2005. 103 p.
2. БЕЛКИН, Р.С. Сущность экспериментального метода исследования в советском уголовном процессе и криминалистике. Москва: Юрид. Лит-ра, 1961. 250 с.
3. ШЛЯХОВ, А.Р. Структура экспертного исследования и гносеологическая характеристика выводов эксперта-криминалиста. В: Труды ВНИИСЭ, Вып.4. Москва, 1973, с. 20-32.
4. ДУЛОВ, А.В. Права и обязанности участников судебной экспертизы. Минск, 1962, 137 с.
5. Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162/316.
6. BELIBOV, L., FLOREA, L., GROSU, V. Metodele de verificare și apreciere a raportului de expertiză judiciară de către ordonator. În: Legea și viața,

octombrie, 2019, p. 55-60.
7. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.104-110.
8. VOINEA, D. Principalele criterii de apreciere şi valorificare a expertizelor criminalistice în procesul penal. În: Revista Română de criminalistică. Nr.5, 2013, p.1425-1427.
9. Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară şi statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162/316.
10. Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară şi statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162/316.
11. Raportul de expertiză al CNEJ al MJ RM nr.1653/103 din 21.07.2015 pe cauza penală nr.20143300608.
12. Raportul de expertiză repetată nr.9431 din 02.10.2015 al CTCEJ al IGP MAI RM pe cauza civilă 2-331/15.
13. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.104-110.
14. MARTIN, J-C. et al. Investigation de scene de crime. 3 e edition revue et augmentee. Lausanne: PPUR, 2010. 237 p.
15. DOLEA, I. Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat. Chişinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p.
16. Raportul de expertiză grafoscopică al CEXIN, nr.032 din 27.01.2014 pe cauza penală nr.2011515143 a SUP IP Ciocana.
17. Raportul de expertiză CEXIN, nr.105 din 19.02.2014 pe cauza civilă nr.2-3032/13 a Judecătoriei Botanica, mun. Chişinău.
18. CATARAGA O. et al. Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice. Cod MT 4.01, adoptată la 10.04.2017 de CŞM al CNEJ de pe lângă MJ al RM.
19. OSOIANU, T. et al. Tactica acţiunilor de urmărire penală. Chişinău: Cartea Militară, 2020. 339 p.